

— het was alles welkom aan den mensch, die van den humberg der pedante redeneering zijn buik, meer dan zijn gemoed, vol had. Daarom greep hij naar de roomsche motieven; de middeleeuwen trokken weer aan; en Rome liet en liet niet na, te herinneren, dat deze Roomsche getint en vooral meer dan gefint waren. Zoo kon men geschiedenis beoefenen en tegelijk weer het hart van Rome zonder weerzin ontdekken.

Men heeft beweerd, dat de Romantiek in Nederland niet veel veroveringen gemaakt heeft. Nederlanders hebben zich wel bezig gehouden met beschrijvingen van den samenhang tusschen het Roomscheatholicisme en de Romantiek in Duitschland, maar over het algemeen is van ingrijpende bestudeering van den invloed der romantiek in Nederland niet veel gekomen. De heer Brom heeft hier pionierswerk verricht, en met vrucht in menig opzicht.

Zoo is zijn boek van historische waarde, voor zoover het een schat van gegevens opdiept en vaak ook door de manier, waarop hij ze groepeerd. En wie bedenkt, dat ook in onzen tijd zeer veel verschijnselen zich voordoen in het geestesleven derzer dagen, die op herleving van romantische tendenzen wijzen, die kan verstaan, hoe dit boek op tijd is, om vele zoekers weer eens te herinneren, dat de Roomsche kerk op de wegen van de onrustige jagers dezer tuffende eeuw vele wegwijzers plaatst, niet zonder herinnering, dat zij de wegwijzers er gezet heeft en dat alle toeristen deze A.N.W.B.-diensten mogen honoreren, op zijn minst door een abonnement op het blad, dat tot kennismaking gelegenheid biedt.

Het werk van Brom is eerlijk bedoeld, als ik het zoo eens zeggen mag.

En een gereformeerde staat er juist daarom naar tegenover.

Immers, hij herinnert zich haast bij elk hoofdstuk, dat over de reactie tegen de dorre verstandelijkheid handelt, dat de Roomsche kerk er wel gebruik van maakt om te poseeren als de moederkerk, die den zoeten honger van mystieke zieltes voeden kan, maar dat, als het er op aankomt, het Calvinisme tegen het rationalisme veel beter wapent, dan het roomsch catholicisme, omdat de roomsche canonisatie van de traditie aan de verstandsvorheerlijking nog tamelijk ver tegemoet komt, terwijl de calvinistische terugleiding tot de openbaring, en zijn voortdurend appelleren, tegen zichzelf en zijn „verlichting“, bij de openbaring en haar theopneustie eerst met volkomen ernst tegen de Aufklärung protesteert met de daad.

En zoo is er meer. Wie uit calvinisten oogen ziet, die bemerkt al dadelijk, dat de lieden, die in staat waren den Nathan der Weise aldus te vertolken:

Wie 't Woord den besten uitleg gaf,

Dat leert eens de andre zij 't graf;

Maar die zich grondde op 't Woord, en Broeders
[van zich stiet,

Gewislijk, die begreep het niet

tegen de Roomsche winstverwerving daarom zoo gekant waren, omdat ze in het algemeen den naam „orthodox“ niet verdragen wilden. Zoodat, indien de dagen, waarover de schrijver het heeft, den zegen van een sterk Calvinisme gekend hadden, in plaats van een temerig, aan de romantiek zelf tot in de taal en de beelden toe vaak slaafsch gebonden, dominees-geprek, de menschen, die nu Rome's lof weer gingen brommen, dien van het Calvinisme zouden hebben gezongen voor niet zoo'n klein deel.

Wij zeggen dit niet, om den heer Brom te beschuldigen van valsche vernuft of van eenzijdigheid, in anderen dan gepasten en noodzakelijken zin. Integendeel. Hij heeft den dominee vaak net zoo hard er boven opgehouden als den pastoor; en vooral zijn slothoofdstakken leggen getuigenis af van een wil tot eerlijkheid, die verblijdt. Dat hij met den wil ook altijd de daad heeft, zou ik niet beweren durven; als hij het Roomsche-catholicisme met de duinen (geen menschenwerk, wel beweeglijk en zich vervormend, maar toch altijd vaster en breder zeevering blijvend) vergelijkt, tegenover het Calvinisme, dat aan de dijken herinnert (wel vast en stoer, maar toch menschenwerk, en bij een storm gebroken) dan aanvaard ik die vergelijking niet. Maar als hij b.v. herinnert, dat niet gereformeerd rigorisme aan de middeleeuwsche kunst een eind maakte, maar reeds het concilie van Trente ze in den ban deed, dan zijn we weer onder den indruk van de „onpartijdigheid“.

Deze laatste is de eer van het boek, en daardoor het gevaar, als men tenminste bedenkt, dat de lof van Rome dien van Calvijn wil voorloopen, eerder dan hem te moeten tegenspreken.

Daarom prijze men den heer Brom om zijn eerlijk, gloeiend Roomsche hart, en zoeken zelf naar werk, dat den Calvinist den dienst doen kan, dien Brom aan zijn kerkgenoot offert. De Calvinist kan den mensch der 20e eeuw, die naar de romantiek overhelt, beter helpen dan Rome.

Hij zal kunnen duidelijk maken, dat de gezonde reactie van den geest tegen de ziektekiemen van elken tijd bij eersten indruk naar Roomsche, bij diepere studie naar Calvinistische recepten doet vragen. Want de kunst van Rome heeft hij wel

niet, maar zijn stijl is grooter, omdat zijn gedachte dieper is, en meer naar de transcendentie Gods gekeerd, dan de roomsche traditie-heiliging mogelijk is. En hij heeft wel geen middeleeuwsche motieven, maar hij heeft den schoonen Mensch Jezus, dien hij scherper ontleden kan uit zijn dogma, dan Rome, dat alle gevoelige en twistende aesthetische kinderzieltjes zoethouden wil, gelijk het alle roomsche tijden (van decadentie en herleving) canoniseeren wil, ooit doen kan; bovendien mist hij den overlast van de al te drukke neven-motieven van Maria en de heiligen en heels en halve, genoemde en ongenoemde Beatrijces. De Calvinist zal tenslotte tegenover Rome's triumf: „alle wegen leiden naar Rome“ willen aantoonen, dat alle wegen afleiden van Calvijn, en dat eerst Gods overweldiging voor het door hem gegrepen woord leert bukken. Zoo zal zijn geloof den honger van de romantische ziel beter vermogen te stillen dan Rome, omdat het den moed van het tegen den tijd indruischend geloof nog verheft boven het „romantische“. Het is immers de moed van den man, die niet zijn geloof als de kroon op de edelste tendenzen van zijn tijd zal stellen, maar als dwaasheid en ergernis publiek zal uitroepen, ook tegenover de edelsten van zijn geslacht. De Calvinist heeft meer dan stijlversiering; hij heeft stijl. Dat hij er maar één heeft, dat noemen ze „atroef“. Maar wie hem veroverde, die komt tot een mystiek, klaarder en schooner dan de Romantiek beluisterde, toen zij in het kerkportaal van Rome stiekum haar missen hoorde celebreren.

K. S.

PERS-SCHOUW.

De duivel in het bijgeloof.

In het „Algemeen Handelsblad“ schrijft T. Pluim, dat men in de middeleeuwen aan een persoonlijk duivel geloofde. Dat in de 20e eeuw er duizenden ook nog aan gelooven, is ons allen bekend. Ook, dat degenen, die in dit opzicht nog het geloof van de middeleeuwen bewaard hebben, in het algemeen met het bijgeloof van den modernen mensch der 20e eeuw niets te doen hebben. Intusschen gloriëert laatstgenoemde over zijn wijsheid, die boven de Middeleeuwen uitgroeid is, terwijl hij allerlei bijgeloof heeft aangenomen. In het artikel zelf (15 Dec. Av.bl.) lezen we over het bijgeloof met betrekking tot den duivel:

De duivel verschijnt iemand gewoonlijk in een stormachtigen avond op een eenzamen weg. (Waarlijk! gegevens genoeg om met een weinig fantasie allerlei dingen te zien.) Meestal neemt hij de gedaante van een zwarten hond aan, die met een rammelende ketting of met een licht voor of langs den laten wandelaar heenloopt. (Zulk een verschijning had nog onlangs onder Soest plaats, zooals iemand, die „anders nooit aan die dingen geloofde“, nu zelf gezien had; de man kwam mij vragen wat het kon zijn. De hond was hier door een licht voorafgegaan.)

Twee boerenjongens, die op een winteravond uit ons dorp weer naar huis (dus naar buiten) zouden gaan, hoorden ook een gerammel; meer dood dan levend kwamen zij naar het dorp bij hun oom terugloopen en veroorzaakten niet weinig ontsteltenis. Twee kaerels, die „veur den duivel nog niet bang waren“, brachten ze thuis, natuurlijk zonder iets te zien; maar nog lang stond die plek (het was bij een brug over de Lunterse beek) in een kwaad gerucht en werd door menig een ten koste van een langen omweg vermeden. Op sommige plaatsen verschijnt 's avonds geregeld zulk een hond, die de goet gemeente niet weinig in het nauw brengt. Bij Baarn komt elken winteravond van den Lazarusberg, op Soesdijk, om tien uur een dergelijk dier te voorschijn, dat langs de Praamgracht holt en dan in de Eem verdwijnt; het is de beruchte „tenuurs-hond“.

Soms gebeurt het, dat de duivel achter iemand aanloopt en ten laatste op zijn schouder springt, om zich zoo een eindweegs te laten dragen. De ongelukkige, wien dit overkomt, voelt dan een last als lood, dien hij niet kan afwerpen. Menigeen heeft zich door den schrik een dodelijke ziekte op den hals gehaald. Zekere vrouw vertelde mij, dat zoo iets een van haar schoolvriendinnen was overkomen. Op een stormachtigen herfstavond was haar kennis van de naaivrouw alleen naar huis, buiten het dorp, gegaan. Na een kwartier loopen had het meisje op een plaats, die algemeen gevreesd werd, iets in de struiken gehoord en het op een loopen gezet. Doch toevergeefs — senaklappas was er iets zoo zwaar als lood haar op den schouder gesprongen, — de duivel natuurlijk, — en had haar eerst kort bij haar woning verlaten. Het kind kwam badende in het zweet en hijgende naar den adem thuis. Met moeite kon zij haar wedervaren vertellen; zij viel in een hevige ziekte. Eveneens heb ik meermalen hooren vertellen, dat de duivel op een wagen springt en zich zoo zwaar maakt, dat het paard stil blijft staan en niet dan met de grootste moeite voort te krigen is.

Ook de nachtmurrie wordt in verband met den duivel gebracht; menschen, die veel er mee gekweld zijn, worden dan ook gewoonlijk met een geheimme vrees het liefst ontweken. Het volgende voorbehoedmiddel tegen dit benauwend nachtbezoek moet probaat zijn: Men zette zijn klompen of schoenen zoo voor het bed, dat de linkerschoen rechts en de rechter links komen te staan. (Men noemt dat „krang“.) Sommige menschen hebben de macht te zeggen, wie in den afgeloopen nacht de nachtmurrie gehad heeft. Daartoe wikkelen zij een mes op een bijzondere wijze in een zwarten doek en spreken daarna de namen van verschillende personen uit; zoodra de rechte man genoemd wordt, komt het mes bloot te liggen.

Van het zich verkoopen aan den duivel

heb ik slechts één voorbeeld gehoord. Mij werd een boerenarbeider aangewezen, die zijn ziel aan den booze (den „kwaaien“) had overgeleverd. Hiervoor had hij een „duivelsgulden“ ontvangen, die, hoe vaak hij ook werd uitgegeven, steeds in gezelschap van een paar andere gulden in de beurs van het slachtoffer terugkeerde. De man zag er eenigszins vreemd uit, evenals iemand, die krankzinnig is. Werkelijk leed hij van tijd tot tijd aan vagen van waanzin, doch hij was dan volgens het volksgeloof in strijd met den duivel, waarvan hij zich berouwvol, maar vruchteloos, wilde losmaken. In zulke oogenblikken hoorde men in zijn woning — hij was vrijgezel — een leven als een oordeel en kon hij verscheidene dagen daarna niet werken. Hij werd als een paria geschuwd, en slechts één boer had den moed hem in zijn heldere oogenblikken in dienst te nemen.

Andere personen verkoopen zich wel niet rechtstreeks aan den duivel, maar zijn hem toch niet vreemd: zij hebben de zwarte kunst van hem geleerd. Wie deze wetenschap machtig is, gaat het steeds voor den wind: zijn koeien geven veel melk, zijn oogst is altijd even rijk, zijn vee sterft nooit; in het kort: hij is gezegend boven ieder ander. Ja nog meer: — hij kan zelfs zijn buurman schade toebrengen, door bijv. al den hagel op diens land te laten vallen, of sterker nog: door de honingdragende bijen van zijn buurman naar zijn eigen korven te lokken.

Als men den duivel ziet verschijnen, kan men hem verdrijven door een tekst uit den Bijbel op te zeggen.

Het bijgeloof aan den duivel is het beste medicijn tegen het bijgeloof omtrent den duivel. Slechts, waar het dogma tot zwijgen gebracht werd, kwam het bijgeloof een karikatuur van het geloof maken.

„De Telegraaf“ aan het woord.

De kerkelijke medewerker — gelijk het heet — van „De Telegraaf“ schrijft in het blad o.m.:

Edmond Vermeil heeft in de „Intransigeant“ een enquête ingesteld naar het Protestantisme in Europa. Hij verdeelt Europa in twee groote machts-sferen, namelijk van het Calvinisme en van de Lutherische hervorming. Het Calvinisme zou dan gezocht moeten worden in Frankrijk en Engeland (speciaal Schotland), terwijl Duitschland en de Scandinavische landen meer in het bijzonder het vaderland zouden zijn van de Lutherische kerk. Daar tusschen in liggen Nederland, België, Elzas-Lotharingen en Zwitserland, waar deze beide hervormde stroomingen haar invloed hebben laten gelden en waar deze daardoor tot conflicten en worsteling hebben aanleiding gegeven.

Volgens den schrijver concentreert zich het ware Calvinisme in ons land hoofdzakelijk in de Gereformeerde Kerken, die volgens hem als hoogste doel hebben de praedestinatieleer te herstellen. Hierin ziet hij ook den oorsprong van de anti-revolutionaire partij. Hij zegt als slotsom van zijn beschouwing: het Hollandsche Calvinisme is uiterst conservatief. Zijn kerken beperken zich tot een zuiver kerkelijke werkzaamheid. Zij richten zich niet als in andere landen op de sociale problemen en schijnen in het geheel niet te beantwoorden aan de eischen van de moderne samenleving. Ook trekken zij zich terug voor twee machten die haar bedreigen: de Duitse invloeden en het Katholicisme.

Men ziet, dat de schrijver geen fraai beeld teekent van het Nederlandsche Protestantisme. Degene die hem heeft ingelicht schijnt geen vriend van de Gereformeerde Kerken te zijn. Over het gevaar, dat het Nederlandsche Protestantisme bedreigt van het Katholicisme, kan verschillend worden geoordeeld en wordt ook door de Protestanten zeer verschillend geoordeeld, maar dat Duitse invloeden ons Protestantisme bedreigen, moet dit Fransche blad ons eerst leeren, daar ik een dergelijken invloed nog nergens heb opgemerkt.

De schrijver heeft nog niet veel opgemerkt, of neen, nog in het geheel niet opgemerkt, dat duitse invloeden het protestantisme in Nederland bedreigen. Indien „bedreigen“ kan beteekenen: een invloed ten kwade kunnen gaan aanwenden, en dat reeds waarschijnlijk maken, — dan kunnen we ons over zijn opmeking alleen maar verbazen. Trouwens, wat de fransche auteur zelf zegt, is ook vreemd genoeg.

Apocriefe kindheidsverhalen.

Indertijd heb ik in de rubriek „Populair-wetenschappelijke schetsen“ enkele artikelen gegeven, meer populair dan wetenschappelijk natuurlijk, over „apocriefe kerstgedachten“, het was juist een jaar geleden, ook tegen kerstfeest. Het zal niet weinige lezers interesseeren, wat dr Bouma in „Ger. Kbl. v. Dr. en Ov.“ schrijft over hetzelfde onderwerp, te lezen. Ik ga voorbij wat hij over de geboorteverhalen zegt; maar geef een gedeelte uit de apocriefe kindheidsberichten:

Na den terugkeer uit Egypte woonden ze samen in Galilea. Reeds toen verrichtte het kind Jezus allerlei wonderen. Op Sabbat speelde hij met zijn makkertjes en maakte musschen van klei. Door de Joden werd Jozef berispt, omdat het kind op Sabbat werk deed. Maar toen klapte het kind Jezus in zijn handen — en al de musschen werden levend en vlogen weg. De wonderen, die Hij deed, waren echter geheel anders, dan de Evangelien ons vermelden. Daar zijn het bijna altijd genezingswonderen of andere reddingswonderen. Maar de wonderen, die hier van Jezus worden verhaald zijn strafwonderen van een boos kind met een zondig hart, die zijn macht gebruikt om zijn woede te koelen aan zijn makkertjes. Een daarvan vernielde knutselwerk, dat Jezus uit klei had gemaakt. Uit boosheid toonde Jezus tegen zijn speelmakertje en zeide: „Wee u, kind des doods, zoon des Satans“. En terstond is degeen, die het gedaan had, gestorven. Toen echter een huiselijke scène hiervan het gevolg was, en omdat de vierjarige Jezus zijn moeder geen verdriet wilde doen, zei Hij tegen den doode: „Sta op, zoon der boosheid, want gij zijt niet waardig, in te gaan in de rust mijns Vaders, wijl gij vernield hebt de werken, welke Ik vervaardigd had“. En toen stond het gestorven knaapje weer op.